

історичної істини; соціальної ностальгії. Останні потенційно по-різному можуть виявлятися у політичній свідомості та політичній поведінці індивідів і соціальних груп, що вважаємо перспективним напрямком наступних досліджень.

Література:

1. Бортніков В.І. Політична участь і демократія: українські реалії: [Монографія] / В.І.Бортніков. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім.Лесі Українки,2007.– 524 с.
2. Донченко О., Романенко Ю. Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення): [Монографія] / О.Донченко, Ю.Романенко. – К.: Либідь, 2001. – 334 с.
3. Зерній Ю.О. Державна політика пам'яті як чинник утвердження української національної ідентичності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.05 / Ю.О. Зерній. – К., 2009. – 20 с.
4. Историческая социология: опыт и перспективы. Заочный круглый стол редакции журнала «Социологические исследования» // Социологические исследования.–2005.–№ 1.–С.41–53.
5. Козеллек Р. Часові пласти. Дослідження з теорії історії / Р. Козеллек; [пер. з нім.]. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2006. – 436 с.
6. Кримський С., Павленко Ю. Цивілізаційний розвиток людства / С.Кримський, Ю.Павленко. – К.: Вид-во «Фенікс», 2007. – 316 с.
7. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім.В.М.Корецького; [Редкол.: Ю.І.Римаренко та ін.] – К.:Довіра: Генеза, 1996. – 942 с.
8. Нора П., Афанасьев Ю. Память, история / П.Нора, Ю.Афанасьев // 50/50: Опыт словаря нового мышления. – М.: Прогресс, 1989. – 560 с.
9. Руденко Ю.Ю. Політична свідомість українського суспільства в трансформаційний період: чинники формування(політологічний аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата політичних наук: спец. 23.00.02 / Ю.Ю.Руденко. –Харків, 003. –21 с.
10. Требст Ш. Может ли «1945 год» стать общеэвропейским местом памяти? / Ш.Требст // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.stranaoz.ru/?numid=46&article=1731>

Гнатко Микола Митрофанович,

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри психології

Київського славістичного університету

УДК 32: 159.922 (477)

ПОЛІТИЧНИЙ МІФ ЯК ЧИННИК ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Здійснено аналіз значення та ролі політичних міфів у житті сучасного суспільства, зокрема, щодо впливу таких міфів на важливі сторони функціонування останнього, такі як консолідованість суспільства, його стабільне існування, політична мотивованість масової активності його членів, дієвість суспільної та політичної моралі тощо.

Ключові слова: *міф, політичний міф, політика, політична діяльність, міфологія політики, раціональність політики, ірраціональність політики, маніпуляція свідомістю.*

Осуществлен анализ значения и роли политических мифов в жизни современного общества, в частности, влияния таких мифов на важнейшие стороны функционирования последнего, такие как сплоченность общества, его стабильное существование, политическая мотивированность массовой активности его членов, действенность общественной и политической морали и т.д.

Ключевые слова: миф, политический миф, политика, политическая деятельность, мифология политики, рациональность политики, иррациональность политики, манипуляция сознанием.

The article is devoted to the problem of the role of political myth in social life. The author describes the influence of political myths on social cohesion and social stability; the value of political myths in political and public morality, and motivation of political activity of people etc.

Key verbs: myth, a political myth, political behaviour, political activity, mythology of policy, political rationality, political irrationality, manipulation of consciousness.

Суспільна життєдіяльність практично будь-якої сучасної країни характеризується цілою низкою ключових вимірів: економічним, моральним, правовим, релігійним, психологічним (соціально-психологічним), культурно-ментальним, духовним. Серед них одне з чільних місць, безперечно, посідає політичний вимір. За, часто-густо, доволі негативного налаштування громадської думки щодо політики назагал, як суспільного явища, так і щодо багатьох (як правило, більшості) конкретних політиків – нинішня Україна тому яскравий приклад – будь-яка тверезо мисляча людина розуміє, що не може існувати сучасне суспільство без політики і всяка спроба усунути політичний вимір зі суспільного життя заздалегідь приречена на повний крах. У цьому контексті цілком закономірно постає питання: а що ж слід розуміти під політичним виміром життєдіяльності сучасного суспільства?

Звернемося до базових усталених визначень феномена політики як такого.

Політика (грец. Πολιτική — «мистецтво управління державою») — всеохопний феномен суспільного життя, що пронизує всі його сфери і включає в себе всі форми соціальної активності людей, всі види діяльності, спрямовані на їх організування та керівництво в рамках практично всіх суспільних процесів [5].

Ось деякі інші фундаментальні визначення явища політики:

1) політика – форма суспільної свідомості, що виражає корпоративні інтереси спільноти і проявляється у громадянському суспільстві або ж державі у вигляді рухів, течій, профспілок та різноманітних інших громадських структур і об'єднань за певними інтересами; найбільш організованими і досконалими у зазначеному сенсі є політичні партії і церква (релігійні конфесії);

2) політика – це прагнення до участі у владі чи здійснення впливу на розподіл влади, як між державами, так і всередині держави між певними групами людей, які вона в себе включає;

3) політика – мистецтво управління державою і суспільством;

4) політика – сукупність соціальних ідей і зумовлена ними цілеспрямована діяльність, що є пов'язаною з формуванням відносин між державами, народами, націями, соціальними групами тощо;

5) політика – сфера діяльності держави, партій, громадських рухів [3; 5; 6; 11].

Ці визначення явища політики стосуються загально-суспільного виміру вияву даного феномена. У локальному сенсі політику часто-густо розглядають як деяку систему орієнтирів, принципів, цілей діяльності певної соціальної структури, що функціонує у контексті якоїсь сфери життєдіяльності суспільства: технічна політика, політика корпорації, військова політика, політика сегрегації, політика виробничого об'єднання тощо [3; 5; 6; 10; 11].

Нас у подальшому буде цікавити перше з наведених вище, фундаментальне змістове наповнення поняття «політика», оскільки воно характеризується саме загально-суспільним виміром і є базовим, тоді як друге трактування цього поняття є похідним від першого і вкрай умовним.

Узагальнюючи контекстуальне поле і суть першого типу визначень явища політики, можемо дійти висновку, що політичний вимір суспільної життєдіяльності – це, з одного боку, сфера взаємної боротьби організованих соціальних суб'єктів як виразників вагомих колективних воľ певних сегментів відповідного соціума (груп прихильників певної

ідеології, регіональних груп, соціальних класів і страт, професійних об'єднань, конфесійних, гендерних, вікових спільнот тощо), з іншого – сфера ціннісно-орієнтаційних та цілепокладальних регулятивних чинників і механізмів функціонування певного суспільства, яка втілює деяку сукупно-рівнодійну колективну волю суспільства щодо упорядкування свого наявного поточного існування і загально-суспільних напрямків його подальшого розвитку, перспектив його прийдешнього існування.

Політичний вимір функціонування суспільства з необхідністю передбачає оперування деякими ідеологічними конструктами та певними прагматичними технологіями реалізації відповідної суспільної активності. Звідси можемо зробити висновок, що на онтологічно-суб'єктному рівні політична сторона суспільної життєдіяльності ґрунтується функціонально на таких трьох базових чинниках як віра, воля і розум, що характеризуються у своїй основі як ірраціональними, так і раціональними змістами, схемами, моделями.

Таким чином, можемо констатувати, що політичний аспект життєдіяльності сучасного суспільства забезпечує реалізацію низки життєво важливих функцій його існування, таких, зокрема, як програмування оптимізованого перспективного шляху розвитку, формування та пропагування відповідних орієнтирів цього розвитку, упорядкування наявної структури суспільства, консолідацію його членів навколо зазначених орієнтирів та відповідних ідеологічних цінностей, ефективного втілення у суспільне життя оптимізованих програм розвитку суспільства через відповідні владно-адміністративні важелі, захист та утвердження регіональних, групових, загально-національних інтересів у форматі відповідного суспільства, відстоювання ідеологічних, мовно-культурних, релігійно-конфесійних цінностей та економічних інтересів певних соціальних груп суспільства, утвердження і зміцнення етно-національної ідентичності відповідних етно-національних спільнот, реалізацію державотворчих та державозміцнюючих, державорозвиваючих проєктів у контексті відповідних суспільно-громадських структур.

Забезпечення успішного здійснення такої кількості великомасштабних і дуже складних у своєму втіленні функцій з необхідністю вимагає від суб'єктів політичної діяльності максимальної мобілізації всіх доступних ресурсів такого здійснення, в онтологічно-суб'єктному сенсі – всього наявного потенціалу віри, волі та розуму, а отже, ресурсів як раціональної, так і ірраціональної природи. Все те, що стосується насамперед вияву потенціалу розуму суб'єктів політичної діяльності, є втіленням здебільшого власне раціонального аспекту політичного життя суспільства. Сюди слід віднести засади розробки тих чи інших політичних проєктів, орієнтаційні механізми оцінювання наявного стану речей у контексті певного соціуму, політико-психологічні основи підготовки та втілення відповідних політтехнологій, науковий фундамент взятих на озброєння певною політичною силою економічних, правових програм, програм соціального та культурного розвитку суспільства, програм політичного забезпечення релігійних та медичних потреб відповідних громадян тощо.

Весь масив зазначених засобів політичної діяльності загалом та політичної боротьби зокрема становить собою передовсім власне інструментальний вимір політичної сфери життєдіяльності суспільства. Безсумнівним є величезне значення цього ресурсу для успішної політичної діяльності. Будь-які конкретні практичні дії в сфері реальної політики неминуче спираються у своїй реалізації на потенціал раціональної оснащеності відповідних суб'єктів. Особливо вагомим раціональний вимір у політиці постає в контексті адекватного бачення стратегії розвитку відповідного суспільства, об'єктивного прораховування змісту та форми конкретних кроків у діяльності суб'єктів політичної життєдіяльності соціуму, правильного оцінювання наявного стану речей в останньому та власних дій на предмет їх успішності чи не вдалості. Означений перелік багатьох сторін політичної діяльності тих чи інших адміністративно-політико-громадських структур, що визначальними чином забезпечуються насамперед раціональними засобами їх втілення, можна було б продовжувати ще дуже й дуже довго. Власне кажучи, переважаючий відкритий дискурс, присвячений аналізу політичного життя сучасного суспільства, взятий у світовому масштабі, здебільшого є

зосередженим саме на раціональних чинниках цього життя. Це закономірно, оскільки у світовій думці, зокрема, науковій, «парадигма» раціоналізму продовжує домінувати.

Тим не менше, реалії соціально-політичних процесів, як на регіональному, так і на загально-світовому рівні, цілком очевидно засвідчують, що наша епоха, попри позірну-поверхову раціоналістичність, характеризується масованою репрезентованістю в багатьох сферах суспільного життя виразної ірраціоналістичності. І саме сфера політики втілює цю тенденцію яскраво і недвозначно. Найбільшою мірою роль ірраціонального зростає на перехідних етапах існування різноманітних соціумів. Переконливим прикладом конгломерату таких соціумів виступає так званий пострадянський простір впродовж практично всіх вже майже 20-ти років його існування. Повною мірою специфіку саме такого перехідного (від одного стану речей у суспільно-політичному форматі до кардинального іншого) соціуму втілює і нинішнє українське суспільство.

Ірраціональний аспект політичного життя суспільства, на протигагу його аспекту раціональному, насамперед зумовлюється реалізацією відповідного ресурсу віри і волі. Тоді, як раціонально-розумовий чинник забезпечує адаптивно-інструментальний бік політичної активності тих чи інших суб'єктів такої активності, ірраціонально-вольовий чинник з опорою на віру – цієї активності – визначальним чином впливає на детермінаційно-термінальний її бік, тобто забезпечує фундаментальні засади політичної діяльності відповідних структур і сил у будь-якому суспільстві.

Іншими словами, ірраціональне в політиці, за великим рахунком, як, до речі, і загалом у людському житті, відіграє вагомішу роль, ніж раціональне, оскільки перше забезпечує загальну життєздатність і глобальну, стратегічну спрямованість існування будь-якого суб'єкта дії, тоді як раціональне – локальну адаптивність і тактико-оперативну оснащеність та адекватність. Так, в глобальну мету і в сенс життя, аналогічно, в глобальну мету і в сенс політичної діяльності певної політичної структури можливо обґрунтовано лише вірити і вольовими зусиллями на межі можливого намагатися втілювати в реальності. Раціональними ж засобами безсумнівно і незаперечно довести істинність глобальної мети та сенсу політичної активності (чи, ширше, життя тих чи інших суб'єктів) фактично неможливо, оскільки завжди може бути вибудована послідовна контраргументивна раціональна концепція, котра успішно спростовуватиме відповідне раціональне ж обґрунтування зазначених вище глобальної мети та сенсу.

Тому стабільний ґрунт для масштабної і перспективної політичної діяльності може витворити лише фундаментально відпрацьований інформаційний конструкт з переважанням у ньому постулатно-світоглядно-ірраціональної складової, роль якого, як правило, відіграє ніщо інше, як ідеологія. То ж не випадковою є політологічна теза, згідно якій повноцінною політичною партією є лише така політична структура, яка спирається на потужну, сприйнятливую для відповідних широких народних мас, ідеологію.

В наш час дуже поширеним є погляд на ідеологію, зокрема політичну, як на дещо застарілий, з елементами маніпулятивності, компонент світоглядного спектру інформаційних конструктів, що функціонують у певному соціумі, який використовується деяким вузьким колом осіб з метою підпорядкувати собі шляхом активного пропагування відповідної ідеології великі маси людей. У контексті зазначеного політична ідеологія постає як небажаний і навіть шкідливий пережиток минулого, котрий слід обмежити в можливості впливати на життя сучасного суспільства і з часом узагалі усунути з числа вагомих детермінант суспільного життя. Таке бачення явища політичної ідеології підтримується і утверджується світовими глобалізаційними процесами, що останнім часом набирають деструктивно-загрозливого характеру для загально-людської спільноти.

Неупереджений же погляд на значення і роль політичної ідеології в житті сучасного суспільства призводить до висновку, що певний можливий негативний її вияв, наведений вище, багаторазово перекривається позитивами, які вона вносить в життєдіяльність соціуму, зокрема як структуруюче-упорядковуючий його чинник, а також, за певних умов, як чинник консолідуючий, надихаючий, мобілізуючий. А суспільна потреба саме в такому чиннику

особливо зростає на перехідному, трансформаційному, етапі існування відповідного суспільства.

Вже на рівні політичної ідеології, згідно поглядів низки дослідників, виявляє себе міфологічна складова [1; 3; 8; 15]. І справді, розгорнута ідеологія певної політичної сили не може не містити компонентів міфологічного змісту, оскільки у протилежному випадку її термінально-ціннісна, світоглядно-орієнтуюча та мобілізуюча функції не зможуть бути повноцінно реалізованими. Таким чином, постає питання про значущість міфів та міфологем у політичній життєдіяльності сучасного суспільства.

Для того, щоб підійти до відповіді на це питання, означимо наше розуміння власне явища міфу та його політологічну інтерпретацію. В буквальному розумінні термін «міф» перекладається з грецької як передання, оповідь, розповідь, переказ. О.Лосев визначає міф як символічно втілене базове (інстинктивно-інтуїтивне) особистісне переживання реальності, або, іншими словами, символічно втілену самосвідомість свідомого суб'єкта [13].

Враховуючи інші тлумачення цього явища [2; 7; 14; 15], доходимо висновку, що міф – це, зокрема, особлива цінність-символ, зміст якої є вираженим у довершеній словесно-текстовій формі; міфологізація певного об'єкта (предмета) кардинально змінює міру його цінності, значущості, референтності, різко гіперболізує його позитивну вартісність, самоцінність-самодостатність, або ж негативну – у цьому разі має місце так звана демонізація відповідного явища.

В контексті власне політологічному традиційно виділяють соціально-політичну міфологію, яку розглядають як особливий тип духовної діяльності, спрямований на створення та розповсюдження політичних міфів [8-10; 16]. Саме ж поняття політичного міфу використовують для позначення різного роду ілюзорних уявлень, що цілеспрямовано застосовуються панівними у суспільстві силами для впливу на маси [4; 7; 9; 10; 12; 17]. Але таке трактування феномена політичного міфу, як суто негативного явища, враховуючи вищенаведене, виглядає спримиізованим і однозначно нівеляційно-тенденційним.

Оскільки політична діяльність – це, передовсім, боротьба, зокрема, системна, методична боротьба різних соціальних колективних воль, то очевидним є величезне значення аспектів стійкості, стабільності, консенсусу, компромісу, непохитності відповідної волі, зміцненої фундаментом безумовних, абсолютних, не дискутованих раціонально цінностей. Наявність названих аспектів якраз і забезпечує відповідний ресурс системи міфів та міфологем у тієї чи іншої політичної сили. І одним з поширених (і, певною мірою, ефективних) засобів-прийомів політичної боротьби є деміфологізація ідеолого-світоглядного фундаменту політичного конкурента-суперника з паралельним максимальним зміцненням власної міфологічної ідеолого-політичної бази.

Таким чином, маємо підставу констатувати, що міф, зокрема, політичний міф – це дуже важливий чинник суспільно-політичного життя будь-якого масштабного соціуму. Соціум, позбавлений надійної, стабільної, переконливої системи відповідних міфів та міфологем, неминуче втрачає свою стабільність, остійливість, консолідованість і стає дуже вразливим до найрізноманітніших зовнішніх впливів, як правило, деструктивних, розкладальних, деморалізуючих, нівелюючих суб'єктність такого соціуму. Будь-яка суто логіко-раціоналістична побудова, максимально науково обґрунтована, струнка і переконлива, не спроможна виконувати роль по-справжньому стабільного, непохитного фундаменту суспільно-політичної життєдіяльності соціуму, оскільки завжди може бути вибудувана не менш науково обґрунтована, аргументована і переконлива контрпобудова, яка буде успішно заперечувати першу, принаймні, буде здатною породжувати серйозні сумніви і заперечення щодо першої у свідомості достатньо багатьох її симпатиків і прихильників. Останнє породжує ту міру нестабільності та непевності, яка підриває необхідний рівень консолідованості соціуму і робить його вразливим щодо конкурентів, яких в реальному жорстко-конкурентному світі завжди вистачає. Те ж саме, але ще з більшою очевидністю та однозначністю стосується власне політичних структур, суб'єктів політичної активності:

політичних партій, громадсько-політичних об'єднань, суспільних рухів тощо, оскільки основним аспектом їх функціонування-існування є політична боротьба.

Отже, в політичному житті сучасного суспільства міф – як явище – постає одним з ключових елементів світоглядно-ідеологічної бази суб'єктів політичної активності, будучи, в контексті відповідної системи міфів та міфологем, найбільш безпосередньо пов'язаним з відповідними світоглядом, проектом бажаного майбутнього (більш чи менш утопічним) та ідеологією. Це і є, власне, місце міфу в політичному житті сучасного суспільства. Що ж до його ролі у цьому сенсі, то, як бачимо, вона виявляє себе, насамперед, у таких функціях, як фундаторсько-стабілізуєча, консолідуєча, суб'єктивуюча, мотивуюча, ціннісно-орієнтуєча.

З вищенаведеного випливає, що політичний міф, як суспільний міф, котрий має яскраво виражений політико-ідеологічний характер і відповідну спрямованість, у сучасному суспільстві є надзвичайно поширеним явищем, його місце та роль є винятково вагомими у політичному житті цього суспільства, а найрізноманітніші заперечення і дезавування значущості та вагомості політичного міфу в цьому сенсі йдуть, як правило, або від невігластва, або від своєрідної «пуританської наївності», або від свідомого прагнення до дезінформування, дезорієнтації, введення в оману опонента-конкурента.

З іншого боку, за своєю суттю міф не є об'єктивним знанням про реальність в тому чи іншому її аспекті, а становить собою своєрідну ілюзію, яка програмує її «споживачів» у контексті певної системи цінностей, орієнтирів, оцінок тощо безвідносно до їх безпосередньої раціональної обґрунтованості. Це ж цілком стосується, безумовно, і політичного міфу як такого. Таким чином, є всі підстави стверджувати, що політичний міф, як і практично будь-яке інше явище, характеризується як негативною, так і позитивною сторонами. Отже, цілком закономірним постає питання про як негативні, так і позитивні сторони вияву політичним міфом своєї ролі в сучасному суспільстві.

Якими ж, власне, є основні негативи впливу політичних міфів на життя сучасного суспільства?

Оскільки політичний міф багато в чому вміщує об'єктивно ілюзорну інформацію, то він спотворює відповідні аспекти об'єктивної реальності у свідомості його споживачів. Його свідоме використання у власних політичних інтересах з боку певних суб'єктів політичної діяльності передбачає, зокрема, соціально-психологічне маніпулювання масами, що є небажаним з морального та вузько-особисто-утилітарного поглядів.

Беззаперечне домінування певних політичних міфів часто-густо може створювати кардинальні обмеження розвитку тих чи інших сфер соціальної життєдіяльності людей: науки, мистецтва, освіти, релігії, економіки тощо, чи навіть «накладання» табу на деякі напрямки громадської думки в суспільстві.

Утвердження політичних міфів у суспільній свідомості тягне за собою формування та утвердження в ній же цілих систем соціальних стереотипів, які, зрозуміло, породжують величезні обмеження у пізнанні їх носіями соціальної реальності як такої, стандартизуючи і уніфікуючи відповідну масову соціальну свідомість. Врешті-решт, усталені політичні міфи радикально гальмують суспільний розвиток, породжуючи посилену інертність, зокрема, й щодо необхідних інновацій та реформацій у відповідному суспільстві.

Такими є основні «проти» функціонування політичних міфів у сучасному суспільстві. Якими ж є відповідні «за»?

Стабільне існування і розвиток будь-якого суспільства практично неможливі лише на основі тих чи інших раціонально-об'єктивістських засадничих концептів, розробок, поглядів тощо, як вже було зазначено вище. Саме фундаментальне, засадниче забезпечення таких існування та розвитку є першим надзвичайно вагомим аргументом «за» функціонування політичних міфів у сучасному соціумі. Другим таким аргументом є роль політичних міфів у згуртуванні відповідних суспільств. Без наявності належної системи таких актуалізованих міфів суспільство або розпадається, або перебуває на межі свого розпаду. Величезне значення політичних міфів у процесах мотивування масової активності людей в соціумі, без якого неможливою є реалізація масштабних соціальних проектів. Це третій ґрунтовний

аргумент «за» функціонування політичних міфів у сучасному суспільстві. Зрештою, поза функціонуванням відповідних політичних міфів не існує дієва суспільна і, зокрема, політична мораль.

Підсумовуючи і порівнюючи аргументи «за» і «проти» впливу політичних міфів на життєдіяльність сучасного суспільства, маємо всі підстави констатувати, що як одні з них, так і другі є доволі вагомими, але все-таки неспівмірними. Аргументи «за» політичні міфи в житті суспільства є, власне, базовими, системоутворюючими, без яких системне і стабільне його існування практично неможливе, тоді як відповідні аргументи «проти» – це, по суті, неминуха плата за функціонування політичних міфів у соціумі, і її міра визначається насамперед якістю відповідного соціуму, як на рівні індивідуально-особистісному, так і на рівні загально-груповому.

Таким чином, політичні міфи – це невід’ємний і необхідний компонент життєдіяльності сучасного соціуму, конкретний же політичний міф може бути як надзвичайно корисним для відповідного соціуму, так і вкрай шкідливим для нього. Та питання аналізу корисності-шкідливості конкретного політичного міфу для конкретного суспільства – це вже предмет іншої наукової розвідки.

Література:

1. Арабаджиев Д.Ю. Політичний міф як фактор розвитку сучасної політичної свідомості. – Дис. ... канд. політ. наук. – ЗНУ, Запоріжжя, 2006. – 181 с.
2. Барт Р. Мифологии. – М.: Изд-во им. Сабашниковых, 1996. – 234 с.
3. Бебик В.М. Базові засади політології. – К.: МАУП, 2001. – 257 с.
4. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. – М.: Academia-центр, 1995. – 324 с.
5. Большая актуальная политическая энциклопедия / Ред.-сост. А.В.Беляков и др. – М.: ЭКСМО, 2009. – 424 с.
6. Вебер М. Политика как призвание и профессия / Антология мировой политической мысли. – Т.2. – М.: Мысль, 1997. – С. 93-112.
7. Габриелян О.А. Мифотворчество в социокультурном контексте политики // Политические науки. – 2001. -- № 1. – С. 13 – 22.
8. Головатий М. Політична міфологія. – К.: МАУП, 2005. – 148 с.
9. Гуревич П.С. Социальная мифология. -- М.: Мысль, 1983. – 392 с.
10. Качанов Ю. Политическая топология: структурирование политической действительности. – М.: Ad Marginem, 1995. – 223 с.
11. Кола Д. Политическая социология. – М.: Мир, 2001. – 349 с.
12. Кольев А.Н. Политическая мифология. Реализация социального опыта. – М.: Логос, 2003. – 382 с.
13. Лосев А.Ф. Диалектика мифа. – М.: Наука, 1930. – 190 с.
14. Флад К. Политический миф. Теоретическое исследование. – М.: Харвест, 2004. – 384 с.
15. Хьюбнер К. Истина мифа. – М.: Республика, 1996. – 448 с.
16. Цуладзе А. Политическая мифология. – М.: Из-дво «Эксмо», 2003. – 385 с.
17. Шмитт К. Политическая теология. – М.: КАНОН - пресс – Кучково поле, 2000. – 336 с.